

KAMUNUN BİLGİ EDİNME HAKKI KAVRAMI VE BİLGİ EDİNME YASASI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uğur GÜNDÜZ*

The Evaluation of the Law Right to Know and Concept of Freedom Information

The democracies of present day are transparent administrations accepting freedom information. The concepts of democracy and transparent governments are used in synonymous meanings because it is accepted that the power of policy will not hide anything from the people in democratic governments. The understanding of Weberian management leaning against traditionality lost its validity in understanding of modern democracies. The concepts like transparency, open society, countirity and freedom information gained importance in understanding of modern management. In this study, the progression processes of right to know with its effects in the world and in Turkey are going to be evaluated.

Key words: Right to Know, Freedom Information, Governance, Transparency.

.....

Giriş

Günümüzün demokrasileri, bireyin bilgilenmesini içine sindiren, saydam yönetimlerdir. Demokratik düzenlerde, siyasal gücün bireyden saklayacağı bir şey olamayacağı kabul edildiği için, günümüzde demokrasi ile saydam yönetim - güneş ışığında yönetim neredeyse eş anlamdadır. Saydam yönetim bireysel bilgilenme hakkının işlerliğini sağlar. Bilgilenme süreci, bilgilenmiş bireyi yaratır. Bilgilenmiş birey, kendince sağlıklı tercihleriyle, siyasal ve demokratik katılıma katkı sağlar. Bilgilenme, bir açıdan, günümüzün doğrudan demokrasi sistemidir. Bireysel bilgilenme hakkı, iletişim araçları açısından da habercinin haber kaynağına

ulaşmak hakkını sağlar. Toplumsal bilgilenme, özgür, yaygın çok yönlü, doğru, saptırılmamış haber bilgi dolaşımıyla sağlanır. Kitle iletişim araçlarıyla, özgür, doğru, çok yönlü, saptırılmamış bilgi ve haber dolaşımı bir süreçtir. Bu süreç, bilgilenmiş toplumu üretir. Bu üretim, saydam yönetimleri gerçekleştirir. Çok yönlü bilgi dolaşımı, çoğulcu, uzlaşmaya dayanan demokratik yaşama işlerlik sağlayan en önemli etkenlerden biridir. (Özek, 1999: 61)

1970'lerin sonu ve 1980'li yılların başından itibaren yönetim anlayışında ciddi gelişme ve değişimler yaşanmaya başlamıştır. Dev-

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

letin toplumdaki rolü ile hükümet, bürokrasi ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri yeni bir çerçeveye oturtmak ve biçimlendirmek gayesiyle ortaya çıkan yeni paradigma, görünürde (nicel olarak) devleti küçültmek, ama nitel anlamda daha etkin ve verimli kılmak, vatandaşların yönetime katılmalarını geliştirmek, daha doğrusu devleti esas işlevlerine döndürmek amacını gütmektedir. Bu dönemde öne çıkan, hizmetlerde etkinlik, verimlilik, yönetişim (governance), yönetime katılma, yönetimde açıklık, hesap verebilirlik, geleneksel yönetim yerine işletmeciyönetim, hatta bir anlamda toplam kalite yönetimi ve bağımsız idari otoriteler (üst kurullar) gibi kavramlar birbiriyle yakından ilgili ve hep bu yeni düşünce ve akımla paralel olarak ortaya çıkmıştır. (Hız ve Yılmaz, 2004: 37)

Günümüzün modern yönetim anlayışında gelenekselliğe dayalı Weberyen yönetim anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Şekilci bir bürokrasiye dayanan kırtasiyecilik, verimsizlik ve hantallık gibi kaynak israfına yol açan mevcut yapısıyla yeniliklere kapalı bir yönetim anlayışı günümüzde yerini bürokrasinin vatandaş eliyle denetlenmesi, katılımcı anlayış ve halka karşı sorumluluk ilkelilerinin benimsendiği modern ve esnek bir yönetim anlayışına bırakmaktadır.

Bu açıdan, özgür bilgi dolaşımını sınırlayan her türden yönetsel yetki sansürdür. Aynı şekilde düşüncenin özgürce açıklanmasını önleyen ceza normları gerçekte bilgilenmiş toplumu, saydam yönetimi engeller. Halbuki, bireyin hakkı sayılan bilgilenme, günümüzde bireyin bilgilenme görevi olarak algılanmaktadır. Bireyin bilgilenme hakkının niteliğinin değişip, görev sayılması, bireyin siyasal güçten, bilgilenme isteminde bulunmak hakkına sahip olması anlamına gelir. Nitekim, yeni anayasalarda, sözleşmelerde,

siyasal gücün bireyin, bilgilendirilmesini sağlamakla, engelleri önlemekle yükümlü kılan kurallara yer verilmiştir. (Özek, 1999: 61)

İyi işleyen yönetim, salt ceza uygulamalarıyla gerçekleştirilemez. Cezalar kötü niyetli uygulamaları engelleyerek, kamu idaresine saygınlık, sadakat ve kamu idaresinin işleyişinde eşitliği sağlamayı amaçlamalıdır. İyi yönetim, gerçekte bir siyasal sistemdir. Çağımızda, bu sistem, ancak bilgi toplumunu sağlayan "saydam yönetim" de gerçekleşebilir. Saydam yönetimde bilgi edinme hakkı önemli bir yer tutmaktadır. "Açık ve kamuya karşı sorumlu bir hükümetin var olması için temel bir önem taşıyan öğrenme hakkı aynı zamanda sağlam yasal tanımlama ve korumayı da gerekli kılar." (Keane, 1991: 128)

Bireysel Bilgilenme Hakkı, bireyin kendisine, kuralına göre başkalarına, kamu idaresine ilişkin bilgileri, idari otoriteden alma hakkı anlamına gelir. Bireysel bilgilenme hakkı, saydam yönetim sisteminin olmazsa olmaz koşuludur. (Özek, 1999: 63) Düşünce ve ifade özgürlüğünün ön koşulu olmakla bilgi edinme hakkı demokratik bir toplumun temel niteliklerinden biridir. Bu sebeple sır ve gizli bilgi kategorisinin çok geniş tutulduğu rejimlerin demokratik sayılamayacağı bile söylenmektedir. (İyimaya, 2003: 43)

Ağır bir kapitalist uygulamanın temelini oluşturan geleneksel liberal kuram, sadece batıyı değil bunun yanı sıra dünyanın diğer bölgelerinde kendi kaynakları ile yetinerek geçinen diğer ülkeleri de etkilemiş ve bir sömürge döneminin başlaması ile sonuçlanmıştır. Bu sonucun 20. yüzyıla yansımaları, bir anlamda dünya egemenliği ülküsünü gerçekleştirmek adına, sömürgelerin paylaşımı mücadelesini ortaya çıkaran iki

dünya savaşı sürecinin ve savaş arası dönemde de Batı uygarlığını tehdit eden ekonomik krizin yaşanması gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Anglo - Amerikan dünya görüşünün ortaya koyduğu toplumsal sorumluluk kuramının yanı sıra "Kamunun bilme hakkı" kavramı da bu gelişmelerin ortaya çıkardığı ve toplumsal sorumluluk kuramını tanımlayan bir kavram olarak öne sürülmüştür. (Özgen, 2002: 113)

Kamunun bilme hakkı, gazetecilerin kapalı kapılar ardında olanları gözlemlemelerinde kaldıraç görevini gören bir anlayış olarak, 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavram, bütün dünyadaki sansür ve haber akışına uygulanan engellemelere karşı kullanılmak üzere, Associated Press'in genel müdürü olan Kent Cooper tarafından ortaya konulmuştur. Kavramsal olarak kamunun bilme hakkı, Birleşik Devletler anayasasında yer almamasına karşın, pek çok kişinin aklında, bu görüş vazgeçilmez bir kişilik hakkı olarak yer etmiştir. Buna göre basın, kişilerin haklarını devrettikleri ve onların yerine yönetenleri bekçi köpeği olarak izleyerek demokraside, yaşama, yargı ve yürütme yanında dördüncü güç olarak önemli bir görev yapan vekil durumundadır. (C.C Fink'ten akt. Özgen, 2002: 113-114)

Bireysel bilgilendirme hakkı, ilk kez İsveç'te, 1766 yılından bu yana bireysel bilgilendirme hakkı anayasal nitelikte bir hak olarak tanınmıştır. İsveç'i diğer İskandinav ülkeleri izlemiştir. Bireysel bilgilendirme hakkı yıllar geçtikten sonra, Mc Carthy döneminden sonra ABD'de ve 90'lı yıllarda Fransa, İtalya ve Yunanistan'da yasal düzenleme konusu olmuştur. Örneğin, ABD'de, Freedom of Information (FOI) hükümlerine göre, devlet sırrı saptaması yargı denetimine bağlıdır. CIA raporları, Vietnam belgeleri, Watergate

olayı, yönetsel gücün karşı çıkmasına karşın, yargı kararıyla gün yüzüne çıkmıştır. ABD'de, haksız sır saptaması, Amerikan Anayasası'nın 1. Ekinde öngörülen basın özgürlüğü güvencesine aykırı sayılmaktadır. (Özek, 1999: 63)

İtalya'da, önce 7 Ağustos 1990 tarih ve 241 sayılı yasa ile, idareden bilgi almak hakkı kabul edilmiş ve 27 Haziran 1992 tarih ve 352 sayılı tüzük bireysel bilgilendirme yöntemi ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bilgi alma hakkı ile saydam dürüst-iyi idare ve temiz toplumun olmazsa olmaz koşulu olarak algılanmıştır. (Özek, 1999: 64)

Bilgi Edinme Özgürlüğü, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m.19), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 10) ve Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinde (m. 19) iletişim özgürlüğüyle birlikte düzenlenmiş; keza Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince 28 Eylül 1977'de kabul edilen "İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması" hakkında 31 sayılı kararıyla 2 no'lu ilkesinde "İlgilinin isteği üzerine, idari işlem tamamlanmadan önce, işlemin dayanakları olacak bütün veriler hakkında, en uygun gereçlerle bilgi verilir" şeklinde ifade edilmiştir. 25 Haziran 1998 tarihinde Danimarka'nın Aarhus kentinde imzalanan Çevresel Sorunlarda Bilgiye Erişim, Karar Almaya Katılma ve Yargıya Erişim, Aarhus Konvansiyonu'nda, çevreyle ilgili bilgi ve verilere ulaşabilme, kararlara katılma ve yargıya ulaşabilme hakkı düzenlenmekte; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21 Şubat 2002 tarihli toplantısında da, bilgi edinme hakkının ideal norm ve ölçütleri karara bağlanmış ve alınan tavsiye kararında, bilgi edinme hakkı konusunda yasal düzenlemeler yapmak isteyen üye ülkelere öneriler yapılmıştır. (Hız ve Yılmaz, 2004: 39-40)

Bilgi edinme hakkı, ifade özgürlüğü çerçevesi içinde hem bir hak ve hem de anayasal düzenleme olarak uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. 1776 Virginia Haklar Bildirisi ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi bu bağlamda anımsanacak ilk anayasal belgelerdir. Yasal düzenlemelere ilişkin ilk örnek ise İsveç olmuştur. Bu bağlamda ilk yasal düzenleme "Basın Özgürlüğü Yasası" dır. Yasa, 1776 tarihli olan bireylere resmi belgelere erişim hakkı tanımaktadır.

Ancak bu bağlamda en önemli gelişme 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evresel Bildirgesi ile elde edilmiştir. Bildirgenin 19. maddesi ifade özgürlüğü başlığını taşımaktadır. (Yaşamış, 2004: 25)

Madde 19: Herkesin görüş ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır .Bu hak, karışmasız görüş edinme ve herhangi bir yoldan ve hangi ülkede olursa olsun bilgi ve düşünceleri arama, alma ve yayma özgürlüğünü içerir".

Maddenin ikinci cümlesi bilgi edinme hakkını tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır. Bu hak arama, alma ve yayma eylemlerinden oluşmaktadır. Bilgi edinme hakkının temelini oluşturan bu düzenleme günümüzde giderek gelişen ve "Article 19" olarak bilinen sivil toplum eylemine düşünce kaynağı olmuştur.

Uluslararası alandaki ikinci önemli gelişmeyi 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır:

"Madde 10: İfade Özgürlüğü"

Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi Ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmele-

rini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Sözleşmenin 10. maddesinin 1. bendinin 2. cümlesi bilgi edinme hakkını açıklıkla tanımlamaktadır: Kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğü.

Bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak yakın zamanda meydana gelen bir başka uluslararası gelişme de Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi'dir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 16 Aralık 1966'da kabul edilen sözleşme, 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye 14 Ağustos 2000'de sözleşmeye taraf olmuştur. Bu sözleşmenin 19. maddesi ifade özgürlüğü başlığını taşımaktadır. (Yaşamış, 2004: 27)

"19. Madde: İfade Özgürlüğü"

1. Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.

2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.

3. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir;

- a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı
- b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık ve ahlaki koruma

Uluslararası gelişmeler bakımından üzerinde durmak istediğimiz son belge Avrupa Birliği Temel İnsan Hakları Şartı'dır. Bu belge 2000 yılında kabul edilerek kesinleşmiş ve hazırlanmış olan Avrupa Birliği Anayasası ya da konvansiyonu taslak belgesi içine de alınmıştır. Şartın konumuzla ilgili düzenlemelerine göz atacak olursak ;

"Madde 11: İfade ve Bilgi Özgürlüğü"

1-Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu yetkililerinin müdahalesi olmaksızın ve sınırları dikkate almaksızın görüş sahibi olma, bilgi ve düşünce edinme ve yayma özgürlüğünü de içerir.

Medya özgürlüğüne ve çoğulculuğuna saygı gösterilecektir.

"Madde 41: İyi Yönetim Hakkı"

2-Herkes, Birlik organları ve kurumları tarafından, işlerinin tarafsız, adil ve makul bir süre içinde çözümlenmesi (yerine getirilmesi) hakkına sahiptir.

3-Bu hak şunları içerir ;

a) Kişilerin haklarında kendilerini olumsuz olarak etkileyecek kişisel önlemlerin alınmasından önce dinlenme (savunma hakkı)

b) Meşru sayılan gizlilik, mesleki sır ve iş sırrı kavramlarına saygılı olmak koşuluyla kişilerin kendileri ile ilgili dosyalara erişme hakkı

c) Yönetimin kararlarını gerekçelendirmesi zorunluluğu

1-Herkes, birliğe ait kuruluşların görevlerini yaparken yol açabilecekleri zararların üye devletlerin hukuklarının ortaklaşa kabul ettiği ilkelere uygun olarak giderilmesini istemek hakkına sahiptir.

Herkes, Birlik kurumlarına Anlaşma'nın kabul ettiği dillerden biri ile yazabilir ve bu kişilere bu dil kullanılarak yanıt verilmesi zorunludur.

Bireysel bilgi edinme hakkını düzenleyen bu metinlerden ardından kamunun bilgi edinme hakkıyla ilgili ilke kararlarına göz atmak gerekirse; 1997 Ekim'inde New York'ta toplanan "Medya ve Demokrasi Kongresi" önceki yıl San Fransisco'da İnsan Hakları Bildirgesi'ne koşut bir Bilgilenme Hakkı Bildirgesi taslağını kabul etmiştir. Gazetecilerin, medya örgütlerinden temsilcilerin, bağımsız yapımcıların, eleştirmenlerin, sanatçıların, akademisyenlerin ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı kongrede kabul edilen maddeler, meslek ilkelerinden çok, halkın haber alma hakkına vurgu yapmaktadır. Bu bildirgeye göre;

İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, tartışma ve diyalog, bilgilenmiş ve aktif bir kamuoyu amaçlanmaktadır. Bu ilkeleri birleştiren; katılımcı demokrasi için hayati olan özgür bilgi akışı açısından taşıdıkları merkezi önemdir. Bugünkü, potansiyel olarak demokratikleştirici teknolojilere rağmen, kitlel katılımda bir azalma ve bilgi zenginliğiyle bilgi yoksulları arasındaki mesafede açılma görülmektedir. Eksiksiz toplumsal ve siyasal bilgilenme tüm insanların evrensel hakkıdır. (Talu, 2000: 71-72)

Uluslararası bildirge ve sözleşmelerde karşımıza çıkan bilgi edinme hakkını düzenle-

yen maddelerin genelde iki merkez ekseninde geliştiğini görmekteyiz. İlk olarak bireysel bilgilenme hakkının sağlanması ve güvence altına alınmasını düzenleyen unsurlar ikinci ekseninde ise kamunun bilgi edinme hakkının düzenlenmesi ve bu bağlamda gündeme gelen basın özgürlüğü, ifade ve düşünce hürriyeti kavramlarının düzenlenmesi ve güvence altına alınması sorununa yönelik düzenlemelerdir. Çağdaş demokrasi felsefesinin de baz aldığı bu ideale ulaşmada bireysel ve kamusal bilgi edinme ve dolaşımının özgürce yaşanabildiği ölçüde toplumsal gelişimin sağlanabileceği de bir gerçektir.

Bireysel Bilgi Edinme Hakkı Yasası'nın Değerlendirilmesi

Ülkemizdeki bireysel bilgilenme hakkı ile ilgili yasal düzenlemelere geçmeden önce bu konudaki hukuksal zorluklara göz atmakta yarar vardır. Kamunun bilgilenme hakkı önündeki en büyük engellerden biri olan sır ve gizlilik kavramlarını mevzuattaki yerini incelemek gerekir; Türk hukukunda sır ve gizlilik kategorisi oldukça geniş tutulmuş ve bireylerin bilgiye ulaşma hakları sınırlandırılmıştır. Sır kategorisine giren yaklaşık 50, gizlilik kategorisine giren yaklaşık 75 yasal düzenleme mevcuttur. Üstelik, bazı düzenlemeler her iki kategoriye de girecek şekilde kaleme alınmıştır. Yani sır ve gizlilik kavramları arasında mevzuat bazında açık bir farklılık olmayıp çoğu kez birbirleri yerine kullanılmışlardır.

(www.bilgiedinnehakki.org/archive/2004_04_01_archive.asp, 14.01.2005)

Çetin Özek, "devlet sırrı"nın niteliğini şu unsurlara işaretlerle belirlemektedir: a) Kabul edilebilen "devlet sırrı", niteliği nedeniyle sır sayılması gereken bilgidir. Ulusal savunmaya, uluslararası ilişkilere, demokratik düzeni korumaya yönelik bilgi örnek gösterilebilir.

b) Yönetimsel gücün kararıyla "devlet sırrı" saptaması genel olarak, demokratik anayasal düzeni korumaya yönelik ve sır sayılması zorunlu bilgiler için "kabul edilebilir". Bu saptama da yargı tarafından yapılır. c) Devlet sırrı ile ulusal savunma güvenliği arasında nedensel bağlantı olması gerekir. d) Tarihsel olguların, diplomatik ilişkilerin ve bilimsel bilgilerin sır olmayacağı kabul edilir. e) Hukuka aykırı eylemler "sır" sayılmaz. f) Sırrın, kitle iletişim araçlarıyla açıklanması, eğer somut tehlike yaratmıyorsa suç sayılmaz. g) Bireyin kendisine ait bilgi, bilginin niteliği ne olursa olsun "sır" sayılmaz. h) Bilgilenme hakkı üstün değerde olduğu için, sansür niteliğinde, haber vermek hakkını sınırlayan, "devlet sırrı" saptaması yapılamaz. i) "Bilgilenme hakkı"nın, devlet sırrı iddiasına karşı korunması da gerekli görülmektedir. Diğer bir deyişle, "bilgilenme hakkı"na güvence yöntemleri uygulanmaktadır. (Özek, 1999: 66-67)

Ülkemiz mevzuatındaki devlet sırları içeren düzenlemelerin çokluğunun demokratik ve saydam bir yönetim anlayışıyla bağdaştırmak oldukça güçtür. Öyle ki, Türk hukukundaki düzenleme şekliyle devlet sırrı kategorisi, ilk bakışta sanılabilecek olan aksine, yalnızca ifade özgürlüğüne engel olmakla kalmamakta, ayrıca bireysel hak ve özgürlüklerin farklı alanlardaki kullanımını etkisiz hale getirmekle bir çok insan hakkının ihlaline de yol açmaktadır. Ulaşılabilen, yani sır ve gizli sayılmayan bilgiler konusunda da hukuk sisteminin yeterli olduğu söylenemez. Öncelikle, bireysel bir "bilgiye ulaşma hakkı" hukuk sistemimizde henüz tam anlamıyla kurumsallaşmamıştır. Bilgiye ulaşma, arkasında hep kamu otoritesini temsil eden bireylere ya da kurumlara, yine kamusal bir işin gerçekleştirilmesini sağlamak için verilmiştir. Oysa, bireysel bilgilenme

hakkı, demokratik saydam yönetimin unsurlarının en önde gelenlerinden biridir.

Bütün bu olumsuzluklara karşın AB uyum sürecine paralel olarak hukuk sistemimizde yeni bazı gelişmeler görülmektedir. 9/10/2003 tarihinde kabul edilen ve 24/10/2003 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Türk hukukunda yukarıda bahsi geçen bireysel bilgilenme hakkının yokluğunu kısmen telafi etmektedir. "Bilgi Edinme Hakkı Kanununun amacı, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir". (Özmen, 2004: 27)

4982 sayılı Kanun (md.4)'e göre herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Türkiye'de ikamet eden yabancılar ve Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler de, özellikle karşılıklılık ilkesi temelinde ve isteyecekleri bilgi yalnızca kendileriyle ilgili olmak kaydıyla bu kanundan faydalanabilirler. Kanun (md.5)'te, bireylerin bilgi edinmesinin karşılığı olan kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak amacıyla gerekli idari ve teknik önlemleri almak yükümlülüğünü hükme bağlamıştır. Daha önemlisi (md.5), 4982 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra diğer kanunların 4982 sayılı Kanuna aykırı hükümlerinin uygulanmayacağını belirtmektedir.

Kanun 7 ve 8. maddelerinde istenecek bilgi ve belgelerin niteliklerini belirlemiştir. Buna göre, bilgi edinme başvurusu, başvuru alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi ve belgelere ilişkin olmalıdır. Ayrıca, kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya

yayın, broşür, ilan gibi yollarla kamuya açılmış bilgi veya belgeler bilgilenme başvurusuna konu olamazlar.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (md.9) ise, istenen bilgilerde gizli bilgiler yer alıyorsa izlenecek usulü düzenlemektedir. Buna göre, istenen bilgi veya belgelerde gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler açıklanabilir nitelikte olanlar birlikte bulunuyor ve bunlar birbirlerinden ayrılabilir ise, söz konusu bilgi ve belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulur ve ayırma gerekçesi başvurusuna yazılı olarak bildirilir.

Kanun, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturmuştur. Bu Kurul, bilgi edinme hakkı içinde değerlendirilmeyen ve bu sebeple başvuruları reddedilen kişilerin yapacakları itirazları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere kurulmuştur.

4982 sayılı Kanun (md.15-28) arasında bilgi edinme hakkının sınırları çizilmiştir. İşte bu hükümler, 4982 sayılı Kanunun işlevsiz kılma potansiyeli taşımakta ve yukarıdaki paragraflarda gösterilen mevzuatta öngörülen sınırlayıcı hükümleri etkilememektedir. Örneğin (md.16), açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır hükmünü getirmiştir. (md.16)'da bilgi edinme hakkı kapsamı dışında bırakılan bilgi ve belgeler bağlamında, sınırlama ölçütlerinden biri olarak "Devletin dış ilişkilerine zarar verecek" şeklindeki kritere dikkati çekmek yerinde olacaktır. Aynı maddede geçen "emni-

yet, "milli savunma" ve "milli güvenlik" gibi ölçütler, Anayasada ifadesini bulmuştur. Buna karşılık, "dış ilişkilere zarar verme" şeklinde bir sınırlama ölçütü Anayasada bulunmamaktadır. Ayrıca, anılan bu ölçütün "belirsizliği" de tartışmaya açık bulunmaktadır. Bu tür muğlak, yoruma açık ifadelerin kanun metinlerinde yer alması uygulamada zorluklar yaşanmasına sebep olması muhtemeldir.

(www.antenna-tr.org/htmlcode/bolum_2_04_b_02_bilgilenme_hakki_kanunu_yenilik_getirmismidir.htm, 14.01.2005)

Yine Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (md.17), açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkının kapsamı dışında tutulmuştur. Burada da sınırlama ölçütü olan "ekonomik çıkarlarına zarar verme" ibaresinin de daha önce belirtildiği üzere belirsiz ve yoruma açık olduğuna dikkat çekmek gerekir.

Bilgi Edinme Hakkı Yasası yürürlüğe girdikten sonra neler değişmiştir? Bilgi Edinme Hakkı Yasası yürürlüğe girdiği günden bu yana kendisine uygulama alanı bulmakta ve vatandaşlar tarafından benimsedikçe sonuçlanan başvuru sayısı artmaktadır. Güncel bir örnek vermek gerekirse; KPSS sınavına giren bir adayın, sınavdan sonra ÖSYM'ye başvurarak soru ve yanıt anahtarını istemesiyle başlayan süreçten söz edilebilir. ÖSYM'nin bu başvuruya olumsuz yanıt vermesi ret gerekçesinde dar konu alanlarında birbirini tekrarlamayan soru hazırlamanın son derece zor olduğu, bu sorular üzerinde istatistiksel çalışmalar yapılarak geliştirildiği ve ileride tekrar kullanılmasına gereksinim bulunduğu belirtilmektedir. ÖSYM'den bu yanıtı alan aday, bu yakla-

şımı itirazını Başbakanlık Bilgi Edinme Kurulu'na taşımıştır. Başvuruyu değerlendiren kurul, ÖSYM'nin, Bilgi Edinme Hakkı Yasası ile yasanın uygulanmasına ilişkin yönetmelik ya da başka mevzuatta yer alan herhangi bir sınırlamayı esas almadığına dikkat çekerek bilgi edinme başvurusunun söz konusu mevzuatta yer alan istisnalar kapsamına girmemesi halinde başvuranın erişimine açılmasının yasanın "amir hükmü" olduğuna işaret eder. Kurul, bu nedenle talep edilen KPSS sınav soruları ve yanıt anahtarının birer suretinin başvuru sahibine verilmesi gerektiğini ÖSYM'ye bildirerek bilgi edinme başvurusunu başvuru sahibi lehine sonuçlandırır. (İflazoğlu, 2004: 6)

Bilgi Edinme Yasası'nın vatandaşlar tarafından ne şekilde kullanıldığına yönelik verdiğimiz güncel örnekten yola çıkacak olursak; yasanın toplum hayatında ve birey-devlet ilişkilerinde yeni açılımlar getireceğini düşünmek hiç de zor değildir. Kamu yönetimi de görülen aksaklıkların giderilmesi ve devlet hizmetlerinde verimliliğin sağlanması da elbette bu yasanın vatandaşlarca benimsenmesi, doğru, yerinde ve bilinçli kullanılmasıyla doğru orantılı olarak artacaktır. Demokratik rejimin tüm unsurlarının eşgüdüm çerçevesinde çalışması bireysel katılıma, gerçek demokrasiye ve modern devlet idealinin sağlanmasına imkan tanıyacaktır.

Sonuç

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında bilgi edinme hakkı yasaları yürütülmesindeki zorluklara rağmen, yönetimde sorumluluk ve açıklığa doğru giden global harekette önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Yirmi birinci yüzyıl vatandaşları, kendi adlarına neler yapıldığını, ödedikleri vergilerin nasıl kullanıldığını ve haklarının nasıl korunacağını bilmek istemektedirler. İyi kullanıldığı takdirde bilgi edinme özgürlüğünün, de-

mokrasilerin ve halkın yönetimlere olan güveninin gelişmesinde önemli katkısı olacaktır. Bir bilgi edinme hakkı yasası olsa ya da yönetimin gizlilik kültüründen açıklık kültürüne doğru bir hareketi olsa bile; daha fazla bilgiye ulaşabilme, halkın yaşam ve yönetilme kalitesini arttıracaktır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dördüncü başkanı James Madison'un, yaklaşık 200 yıl önce yazdığı ve bugün de geçerli olan şu sözlerini yorumlamak ilginç olacaktır;

"...Popüler bilgiye ya da onu elde edecek araçlara sahip olmayan popüler bir yönetim; bir komedi ya da trajediye ya da muhtemelen her ikisine de yapılmış bir giriş olacaktır. Bilgi daima cehaleti yönetecektir, bu nedenle kendi kendilerinin yöneticisi olmak isteyen bir halk, bilginin verdiği güçle silahlanmalıdır..." (Thuston, 2000: 25)

Ayrıca bilgi edinme hakkı yasası hükümetlerin daha dürüst davranmasına katkıda bulunabilir.

Kamu görevlileri yaptıkları hukuka aykırı eylemlerin belgeli olarak kamuya yansıyabileceği düşüncesiyle, göreceklere cezadan kaçınmak isterler, yani bir caydırıcılık söz konusu olacaktır. Ayrıca, vatandaşlar da vergilerin nasıl kullanıldığı ya da kullanılmadığına ilişkin daha fazla bilgi edindiklerinde, devlet yetkililerini hesap vermeye zorlayabilirler, yolsuzluğa karşı mücadele edebilirler.

Ülkemizde henüz çok yeni olan Bilgi Edinme Hakkı Yasası demokratikleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde atılmış önemli bir adımdır. Zaman içerisinde artan toplumsal bilinç ve devlet kurumlarının göstereceği performansla doğru orantılı olarak birey devlet ilişkilerinin yeni bir boyut kazanacağı da bir gerçektir. Girilen bu yeni dönemde değişen yönetim anlayışıyla beraber yasaların etkili ve iyi niyetli olarak işletilmesi kamu hizmetlerinin etkinlik ve işlevsellik kazanmasına yardım edecektir.

Kaynakça:

- FINK, Conrad C. (1992), *Introduction to Professional Newswriting*, Longman, London
- HIZ, Yüksel -YILMAZ, Zekeriya (2004), *Açıklamalı-Notlu-Gerekçeli Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık
- İFLAZOĞLU, Nazif "KPSS sorunları artık gizli değil", *Radikal*, 21 Ocak 2005
- İYİMAYA, Ahmet (2003) "Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:1
- KEANE, John (1999), *Medya ve Demokrasi*, Çev. Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- ÖZEK, Çetin (1999), *Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım
- ÖZGEN, Murat (2002), *Gazetecinin Etik Kimliği*, İstanbul, İ.Ü İletişim Fakültesi Yayınları
- ÖZMEN, Remzi (2004) *Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı Mevzuatı*, Ankara, Seçkin Yayıncılık
- TALU, Umur (2000), *Dipsiz Medya*, İstanbul, İletişim Yayınları
- THUSTON, Anne (2000) "Açıklık İçin Bilgi Edinme Özgürlüğü (Bilgi Edinme Hakkı)", (Hukukun Üstünlüğü Konferansı Kasım 2-3 2000'de sunulan bildiri), çev. Nalan Özbek, İzmir Barosu Dergisi, sayı:2

-YAŞAMIŞ, Firuz Demir (2004), **Bilgi Edinme Hakkı Panel Kitabı**, Türkiye Barolar Birliği, (Bilgi Edinme Hakkı Paneli, Ankara, 5 Mayıs 2004'te sunulan tebliğ), Ankara, Türkiye Barolar Birliği

-www.bilgiedinmehakki.org/archive/2004_04_01_archive.asp (Çevrimiçi, 14.01.2005)

-www.antenna-tr.org/htmlcode/bolum_2_04_b_02_bilgilenme_hakki_kanunu_yenilik_getirmismidir.htm (Çevrimiçi, 14.01.2005)